

Михаил Епштејн

ФИЛОЗОФСКИ СЛУЧАЈЕВИ

ПРЕДГОВОР

...Али чудан је случај...

Нисам ши причао ја?

А. С. Пушкин. „Моцарт и Салијери”

Обично философија заобилази случајеве, бавећи се само принципима, идејама, законима, универзалијама. Али у темељу света, као што је склона да верује савремена наука, лежи управо случајност. По мишљењу Нилса Бора и упркос Алберту Ајнштајну, Бог се коцка – управо то ради са квантима. На случајностима и вероватноћама заснована је најтачнија наука о основама Васионе – квантна физика. Зашто се и философија не би окренула случајном?

Дајмо јој шансу над шансама!

„Философски случајеви” – мисаони експерименти који раскидају уобичајену везу међу појавама, цепају стварност на смисаоне квантове и дају подстицај медитацији и машти. Сваки „случај” – зрнце је нових представа о свету. У традиционалним поучно-алегоричним жанровима, као што су параболо или басна, ствари или животиње обично играју улоге које су им предодређене. Семе расте; вино се точи у мешине; овце пасу; вилин коњиц плеше; мрав прави залихе за зиму; вук једе јагње... У овим *Случајевима* ствари узмичу од послушности, прелазе границе које су им одређене: послови беже од мајстора, златно перо црта шкработине, зрнце песка вапи у пустињи, спајалица диктира наређења... Таква је природа случаја као изненадног догађаја: крши правила, нарушава очекивања. Ако нас параболо или басне уче да се понашамо у складу са природом ствари, па зато одговарају на захтеве религије и морала, фи-

лософија доводи у сумњу постојећи поредак, њена је суштина – чуђење, неочекиваност, подривање темеља и преиспитивање значења. Зато је „случај”, по мом схватању – философски жанр.

Постоје случајности које су разорне за поредак ствари, као, на пример, код Данила Хармса, чији су „Случајеви” (из 1930-их) – честице апсурда, квантови апсурда. За мене је, напротив, важно разрастање малих честица до највећих значења која обухватају све: од човека до Бога, од атома до Универзума. Свет је добар и зато што све грешке, апсурди и заблуде могу да се претворе у прирастање значења. Ако су Хармсови случајеви – антизначења, онда су то, по мом схватању, метазначења која укључују и апсурд.

Код Хармса, прва реченица обично још има смисла, а затим се он нагло руши. На пример: „Пушкин је имао четири сина...” – ово није тачно, али је смислено. А затим се испоставља да су сви били идиоти и падали са столица, баш као и сам Пушкин. И завршава се потпуним апсурдом: „...на једном крају Пушкин све време пада са столице, а на другом крају – његов син. Сачувај ме Боже и сви свеци!”

Наставио бих овако: „А када су се појавили сви свеци, испоставило се да главни светац јесте лично Пушкин. И мада је са свих столица падао, али зато се узнео изнад Александријског стуба. Какав кучкин син!”

Тако се Хармсова антисмисао развија у суперсмисао. Оно што изгледа као апсурд и идиотизам, испоставља се да је акробатика случаја, вишезначна игра ума.

Сваки је случај – преврат у уобичајеној слици света.

Ове кратке алегорије, од по неколико редова, праћене су илустрацијама створеним помоћу неуронске мреже.¹ Сlike које је неуронска мрежа произвела као одговор на моје захтеве и сугестије (податке) понекад одступају од текста, уносе додатне детаље или изостављају неке тренутке из сижеа. Илустрације – нису дослован превод са вербалног језика на визуелни језик него стварање слика вредних саме по себи, нових асоцијација које сугеришу даљи развој ситуације.

Као и сами „философски случајеви”, и слике се *дешавају*: њихово рођење у неуронској мрежи је хировито и непредвидљиво, као блесак мисли или слике у човековом мозгу. Упркос стереотипном мишљењу о „механистичности” таквог стваралаштва, свака слика је јединствена. Сама неуронска мрежа не може да је понови и, на потпуно исти захтев, у том истом тренутку производи потпуно другачију слику.

Да парафразирам Хераклита, не можете двапут ући у исту неуронску мрежу.

¹ Првобитно су „Философски случајеви” били објављени у часопису „Знамя”, 8, 2022, С. 194–203.

Ако спојите класичну јасноћу, надреалистичку машту и техничку софистицираност, додајући хумор и иронију, добијате ону врсту уметности која се може назвати „техно-арт” или „неуро-арт”. У *Појовору*, неуронска мрежа узима у руке не само четкицу него и перо, па сама ствара још три микроприче, такође са сопственим илустрацијама.

Књига се састоји од текстова и слика поређаних у паровима на окретима: лево и десно. На потпуно исти начин су постављене и хемисфере мозга: лева одговора за логичко мишљење и разумевање језика, десна – за визуелну и уметничку перцепцију. На овим страницама читалац-гледалац ће наћи дијалог две хемисфере, целовито дело вербално-визуелне уметности – очигледан модел мозга који кроз књигу открива своје двојединство.

ЧОВЕК И ПАС

Један човек кренуо у шетњу околином – а у сусрет му иду исти такви шетачи, али само с псима. Осетио је нелагодност: они обављају посао, а он, беспосличар, шета самог себе. И почео је тихо, у себи, да мало лаје и цима себе за поводац, довољно дуг да може оњушити све унаоколо. Тако му је било лакше да живи, јасно разликујући у себи двојицу: једног – с повоцем, а другог са огрлицом. Остало му је само да се *јонаша коректно*. А затим, кад год су га питали какво је *јонашање* најбоље, увек је одговарао: „На дугом повоцу”.

РИБИЦА

Дошао философ у госте пријатељима и, док су ови спремали вечеру, посматрао је усамљену рибицу у акваријуму. Она је мрдала перајима, издувала мехуриће и у њеном животу није било ничег осим воде. Философу је било жао ње, па је запитао: „Да ли ти је леп живот на свету, златна рибице?” Рибица је махала репићем, допливала до зида акваријума и упитала: „А како ти живиш на свету?” Философ је замислио свој град, државу, катедру, шефове и студенте... И позавидео је рибици коју је окруживала само вода. Али зато се сада и он осећа као да је у акваријуму.

ПОСАО БЕЗ МАЈСТОРА

Посао се бојао свог мајстора. Увек је радио са заносом. Ако је закуцавао ексере, главе су им дубоко улазиле у даске, а понекад чак и избијале

напоље заједно са ексерима. Ако је копао канал за постављање цеви, онда толико дубок да су га испуњавале подземне воде. Ако је управљао државом, онда толико чврсто да су се сви неистомишљеници обрели у затвору. Посао се толико плашио свог мајстора да једном није издржао и побегао је преко седам гора и седам мора. Тамо је посао усамљенички скитао из земље у земљу и истиха се радио сам од себе, већ без заноса и дрскости. Али мајстор није јурио за њим – заврљао је чекић и лопату, па заспао мртвим сном.

Понекад посао треба да се растане с мајстором – за добробит посла.

ЗЛАТНО ПЕРО

Стари песник је младом песнику поклонιο златно налив-перо. Младић је с поштовањем прихватио поклон и упитао: „Шта сте ви написали овим пером?” – „Ништа” – одговорио је велики песник. – „Радио сам само на писаћој машини и рачунару.” „За шта ће вам перо?” – зачудио се младић. „Цртао сам њиме свакакве глупости и правио мрље. То перо ме је спречило да напишем хиљада лоших песама.” „Диван поклон!” – узвикнуо је млади песник и ставио перо на писаћи сто. И више никад није писао поезију.

НЕСТАЛА РЕЧ

Песник је заборавио реч. Покушавао је да се сети, али... заборавио је и шта значи та реч. И за шта му је била потребна. Читав остатак живота провео је у тражењу те нестале речи. Написао је много песама у нади да ће изненада између редова искрснути та реч. И најзад је схватио да, чак и ако се она појави, он је неће препознати. А када је песник умро, сви су признали да је заиста успео да каже своју реч, да створи свој универзум.

ДВЕ КЊИГЕ

На столу су биле две отворене књиге, једна уз другу. Читалац је очима прелазио с једне на другу. И тада су књиге одлучиле да се испреплићу својим страницама и постану једна књига. Сутрадан је читалац узвикнуо: „Не разумем како на суседним страницама могу да се казују дијаметрално супротне ствари. Вероватно је аутор полудео.” Али књига, која је постала дебља и мудрија, помисли: „Зашто је аутор, у

чијој су глави две супротне идеје, луђи од читаоца који их такође спаја у мислима, читајући редом различите књиге?”

Сутрадан су се све књиге у библиотеци испреплетале у један огроман том, и читалац је схватио да је управо тог лудог аутора читао читавог свог живота.

ПРОФЕСОР У ГРАДУ

Професор је позван у један град на конференцију. После успешног наступа кренуо је у скитњу варошицом и за сат времена прошетао готово свим улицама. Одједном је схватио да не разуме нешто основно. Пролазник, видећи старијег човека како прстима трља чело, саосећајно га је упитао: „Могу ли вам помоћи?” „Где сам?” – упитао је професор. „Ова улица носи назив Главна. Тамо је Универзитетска, а онамо Шумска.” „То већ знам!” – повикао је професор. „Али у ком сам ја граду?” – „У Средњогорску.” – „А која је ово држава?” Пролазник је закључио да је професор пошандрцао. „А какав је ово свет?” – нервирао се све више професор. – „Дођавола, колико је овде димензија? Да ли време тече уназад? Иначе ћу овде ускоро умрети.”

Испоставило се да је професор био стручњак за мултиверзум и да је свуда, где год је могао, вршио теренска истраживања. Али га није занимала географија – споредна наука.

ЛЕКАР И ПАЦИЈЕНТ

Један јогунасти, хировити пацијент није желео да се лечи по прописима лекара. Болесника су сви осуђивали због тврдоглавости. Када је умро, лекар је помислио: „Како је племенит! Ионако би умро, чак и да се држао мојих прописа, а овако је сву кривицу преузео на себе.”

БОГОСЛОВ И АТЕИСТИ

Поче богослов да брани Бога од насртаја атеиста. Атеисти су одлучили да задаве богослова и виде шта ће им Бог учинити за то. Нису скидали поглед са небеса. Пролази дан, други, а трећег дана један атеиста прилази другом и каже: „Нисмо били у праву. Бог је милостив.”

КАМЕНО ЛИЦЕ

„Волим те такву каква си” – рекао је одлучно, скамењеног лица. „Господе” – помислила је – „ништа га не може дирнути.”

Током читавог заједничког живота покушавала је да из њега кресне барем варницу живог осећања, прво налетима страсти, затим дивљачким свађама, па преварама. Али узалуд: он је и даље згодан, непоколебљив и по десет пута дневно каже „волим те”, као да то не значи ништа. Па чак и сада, кад му је она признала и оно најподлије, најсрамније... Од таквих људи може се правити мермер. Зар јој остаје једино да оде, да га напусти, лепог и пожељног?

„Господе” – мислио је он. – „Само да издржим до краја, тада ће можда и сама отићи. Али ако се опустим, пустим сузу, закачиће се за мене и више никад неће отићи, избијаће из мене потоке суза, направиће од мене паћеника и саучесника у свим својим подлостима. Мрзим то!”

„Ипак те волим” – рекао је.

ПРИЧЕ

Максим је био заљубљен у Катју, а она му је узвратила осећања. Причао јој је догађаје из свог живота, и добре и лоше. Како је време одмицало, све више лошијих, искушавајући снагу њених осећања. Признавао је рђаве поступке и мисли. Није га прекоревала него покушавала да разуме.

А она је, као одговор, причала догађаје из свог живота, малчице оцрњујући себе како не би изгледала превише бела на његовој позадини.

У исто време, Максим се састајао с Машом и такође јој причао догађаје из свог живота. Маша је била разумна, правична и Максиму у лице говорила све што мисли о њему. Међу њима више није било љубави, али пријатељство је и даље трајало.

Једног дана Максим је испричао Маши о Катји и поделио њене догађаје, а Маша је отерала Максима. Тада је Максим отишао код Катје и испричао јој о Маши и о томе да је са њом делио Катјине догађаје.

Тада је и Катја отерала Максима.

А пошто је остао сам, Максим је почео да пише приче, па их сада читају многи, али он нема ни пријатеља ни вољених особа.

М И Ж

Човек је био толико расејан да се највише плашио да грешком не уђе у женски тоалет. Једнога дана је отишао у тоалет и тамо видео младу,

лепу жену. Искочио је, црвен као рак – био је тако стидљив. А одмах после њега, чим је видела човека, из тоалета је искочила жена, такође црвена од стида. И тако су они осетили сродност душа да им је дошло да једно другом понуде руку и срце.

На овом тренутку се заустављамо – нећемо даље пратити како су они заједно похрлили да провере слова М и Ж, да виде ко је од њих расејанији. Јер је сама сродност душа – тако ретка појава у нашем журналом свету, да се на њој треба зауставити.

ИВАНОВИ И ПЕТРОВИ

Иванови су одлучили да оду на језеро, да се одморе, и повели су Петрове, да би и успут ћаскали. Пола сата су чекали Петрове испред куће. Петнаест минута су чекали Петрову из продавнице, поред које су се успут зауставили. Двадесет минута Петрови су чекали Иванове док су телефоном разговарали са децом. Осам минута чекали су да Иванова изађе из тоалета. Други пут су дванаест минута чекали да Петрова изађе из тоалета. Пола сата сви су чекали Петрова док је лутао негде. Десет минута су седели у ауто и чекали да Иванов заврши причу о томе како му се пре десет година покварио ауто.

Четврт сата чекали су да се Иванова и Петрова пресвуку у свлачионицама. Пола сата су чекали да Иванов и Петров донесу пиво. Нису стигли да се одморе, кад је дошло време да пођу. Није се догађало оно што су очекивали, зато што су сви само ишчекивали једни друге.

Од укупног броја заједничких акција увек се мора одузети збир интеракција.

ЧОВЕК-МОРЕ

Један човек је дошао да се одмара на мору и данима није скидао очи са надолазећих таласа, није хтео чак ни да плива. Одједном се осећао као море. Као да се у њему љуљало нешто, велико и безобално. Није знао у шта ће се излити његова генијалност: у поезију, музику, сликарство – ћутке ју је носио у себи. Када се вратио с мора, пријатељи су приметили да се с њим дешава нешто чудно. „Заљубио се, летња љубав” – претпоставио је један. „Почео је да пије, тетура се...” – закључио је други. „Раширио се, као да је јео за троје” – приметио је трећи. И нико од њих није се досетио да је пред њима просто човек-море.

РУМЕНИ ВУК

Деда је поклонио унуку руменог вука, који му је постао омиљена играчка. Дечак га је ноћу стављао поред себе, на јастук. Временом, вуку се поцепало плишани стомак, па је стављен у засебан угао, са другим старим играчкама. Једног дана дечак је на поду нашао копејку и ставио је у вуков стомак. Затим је почео да примећује на столу ситнину коју су остављали одрасли, па неприметно узимао одатле по новчић и стављао га у ризницу. Било му је лепо да мисли какво ће богатство да згрне и шта ће да уради с њим кад порасте.

Једног дана, док је чистио собу, деда је дотакао вука и – он је зазвечао. Деда га је протресао, а из вука су испадали бакарни и сребрни новчићи. Дечак је притрчао и постао руменији од вука. А деда је рекао: „Гле, како је вук прождрљив! Колико је пара прогутало!” Вука је избацио на сметлиште, а новчићима купио баки цвеће. Од тада дечак није штедео новац – и за читав живот научио је лекцију: ако ти се запати вук, не треба га хранити.

БЕРЋАЈЕВЉЕВА МАЧКА И ПАВЛОВЉЕВ ПАС

Берћајев је волео своју мачку Мури и веровао је у бесмртност њене душе. Једног дана душа Берћајевљеве мачке срела је душу једног од Павловљевих паса, који је пао као жртва немилосрдног научног сецирања. Мачкина душа је упитала душу безименог пса:

– Како ће се твој мучитељ оправдати пред Богом?

– Он је био научник – одговорила је псећа душа – и ја сам патила за науком, иако ме нико није волео.

Дешава се: једна душа се спасава љубављу, друга – патњом.

ЈАЈЕ И КОКОШКА

Јаје је почело да доказује кокошки да је старије од ње. Кокошка је одбрусила: „Јаја не уче кокошку.” Јаје је навело научни доказ да се прва кокошка излегла из јајета које је излегла женка диносауруса.

– А тако – рекла је кокошка. – Онда нећу више да снесем ниједно јаје.

– А тако – казало је јаје. – Сад се из мене неће излећи ниједно пиле.

Тако остадоше при своме, камено јаје и девичанска кокошка, више немају око чега да се споре, зато што је свако од њих у праву.

ЛАБУД

Лабуд је пливао у рибњаку и није обраћао пажњу на обожаваоце, одушевљене његовом грациозношћу. Сунце је сијало, ветра није било, па је водена површина била беспрекорно огледалска. Лабуда је узнемиравао други лабуд, који је све време пливао поред њега и ниједним потезом није заостајао. Није се ни приближавао ни удаљавао. Било је немогуће напасти га – глатким покретом је узмицао.

То му је било мучно и алармантно: све време је у присуству другог. Лабуда није радовало ни сунце ни водено пространство, а људи, који су махали рукама и позивали себи, љутили су га зато што су га одвраћали од најважнијег: ко је он, тај чудан супарник с којим не може да се обрачуна? Лабуд је понекад заборављао свој немир, поготову када се време кварило, надвијали се облаци, налетала киша. Али ведрих дана лабуд је схватао ужас ове наметљивости, која ће га увек пратити.

ПОД И ТАВАНИЦА

Под је читавог живота лежао зурећи у таваницу, а таваница је висила не скидајући поглед с пода. И свако од њих ћутке је о себи мислио:

- Ми смо по величини једнаки, а како си ти ниско пао!
- Ниси нимало већа од мене, а како си ти уображена!

Ма колико се трудили да направе макар корак једно другом у сусрет, зидови их нису пуштали.

СПАЈАЛИЦА

Спајалица је чамила од досаде. Није имала шта да ради. Више нико не спаја папире, зато што су изашли из употребе. Кутија спајалица стајала је поред компјутера, свог гробара – али већ одавно је нико није дотицао. И одједном је у собу ушло нешто велико – чак и ормар се померио у страну, а сто се савио. Била је то огромна Спајалица. Била је потпуно иста као мала, само хиљаду пута већа.

– За шта си ти? – зашкрипала је спајалица. – Јер папира више нема, па им нисмо ни потребне.

– Мислиш, папир! – одговорила је басом Спајалица. – Ја ћу спајати Народ. Имам гвоздени стисак.

И издиктирала је компјутеру своју наредбу.

НОЖ И ЛЕПАК

Нож је постао љубоморан на лепак, који је чврсто повезивао ствари. И једном је насрнуо на лепак, да га закоље. Али се заглавио у лепљивој маси. „Залепио ме је!” – урликнуо је нож. Из чега следи да је везивање јаче од раскидања.

ШИБИЦЕ БЕЗ КУТИЈЕ

Он је претурао по старим папирима и одједном, на дну кутије пронашао шибицу. Целу, нетакнуту, са испупченом тамнобордо главицом. Већ одавно није пушио, а и раније је само пућкао, али одједном се сетио сумпорног мириса шибице када ју је кресао пред самим носом, и она је ширила топлоту и испуштала оштар дим који му је голицао ноздрве. Одједном је веома пожелео да још једном удахне тај оштро-загушљиви мирис, који је волео можда чак и више од дима цигарета. Али није нашао кутију, а без фосфорне траке не може креснути пламен. И одједном се осетио као шибица која је остала без кутије. Још може да плане, али чиме да се кресне? Постоји личност, али прошло је време о које се она палила.

ОГЛЕДАЛО

Огледало се мучило од своје празнине. Многи људи су погледали у њега, али само да би се огледнули, а огледало их није занимало. Није имало чак ни оквир вредан погледа. Једнога дана један ружан младић је пришао огледалу и почео да се дуго загледа у њега. Огледало је осетило интересовање за себе – као да је човек покушавао да извуче из њега тајну чистог и истинитог одраза.

Човек је отишао, а огледало је почело да чезне за њим. Затим се он вратио са другим огледалом и поставио га тако да види себе и отпозади. Али није изгледао боље, па је отишао утучен.

Сада два огледала непрекидно гледају једно друго, одражавајући се бескрајним низом огледала. Она више не чаме од празнине него су преплављена срећом. „Раздвојена смо ништа” – кажу једно другом. – „А заједно смо бесконачност.”

НОЖЕВИ И ОГЛЕДАЛА

Током својих путовања, Н. се нашао у забаченом крају где није било огледала, па је гледао свој одраз на оштрици ножа. У повратку се нашао у свету где су ствари и њихова својства биле побркане. Ножеви су постали огледала, а сечива су им отупела. Али зато су огледала постала мутна, а ивице су им постале оштре, као ножеви. Сам Н. је споља постао налик на свог пријатеља М., а по карактеру – на своју познаницу О. Црвени цветови су пожутели. Зимзеленом четинарском дрвећу су опале иглице. На стаблима неких биљака шириле су се морске шкољке. Многи војници су постали оловни, а на лицима људи читале су се њихове мисли – текст је прелазео преко чела, као преко екрана. Било је нејасно ко је и зашто приредио овај хаос. Нико никад није престајао да се чуди себи ни једни другима. Али је најневероватније: сви су се навикли на то, а свет у целини није се нимало променио.

ЗРНЦЕ ПЕСКА И ПУСТИЊА

Зрнце песка је повикало: „Тако сам мало да се губим у гомили сличних себи. Чим погледам у пустињу, смучи ми се – свуда су исти као ја.”

„Није то ништа” – одговорила му је пустиња – „али зато си сада једино ти – глас вапијућег у пустињи.”

ЗРНЦЕ ПРАШИНЕ И СУНЦЕ

Прашина је уживала у зрацима залазећег сунца и чинила се самој себи круном стварања. Сунце је зашло. Тада је зрнце прашине закључило: најзад сам постало оно што јесам.

ВАСИОНА И АНТИЧЕСТИЦА

Васиона је све више надувала од претеране гордости, и тада је античестица одлучила да је научи памети и раскомада. Али је друге античестице нису подржале: угодно је бити у мањини. Кад постанете већина, морате преузети одговорност за себе, ујединити се у галаксије, створити антизвезде и антипланете...

Ако си већ анти-, најмирније ти је да останеш обична честица.

ПАЛИ ЛИМУН

Лимун на грани дуго је сазревао, отежавао, наливао се соком. Најзад је пао.
Лежи и мисли: „Данас сам некако кисео.”

ТРАВКА И ЗЛАТО

Геолог рече травци:

– Мораћу да те ископам зато што испод тебе има злата.

– Ми смо живи – рекла је травка – хајде да се волимо и бринемо једни о другима, а злату је свеједно где да лежи мртво.

Тако су формирали Живи савез, којем се убрзо придружила буба-мара. Тада је и злато проговорило.

– Ја сам живи метал, формиран од микроорганизама, од бактерија.

– Сада сви желе да буду живи – завоцала је бубамара. – Види, увели у моду живот, и колико је људи умрло због тебе!

И у повељи Савеза је записано: „Чак и најплеменитији леш није облик живота”.

МАЛИ И УДАЉЕНИ

Једног дана су се окупили зрнце грашка, игла и миш, па се препирали ко је од њих најмањи и најудаљенији. Миш је рекао:

– Погледајте колико је људи покушало да ичшупа репу из леје, и узалуд. Дошла је мачка – и опет узалуд. А кад сам ја сам повукао – репа је одмах ишчупана!

– Можеш мислити – каже зрнце грашка. – Мање сам и удаљеније од тебе. На мене су ставили двадесет душека, а поврх тога још двадесет перина од пачјег паперја – па ипак нисам дало принцези да заспи, пробудила се у модрицама. Ето какво сам!

– Да су мени ваше бриге – рекла је игла. – У мене је уграђена смрт самог Кошчеја, а он је најјачи на свету. И нико не може да га савлада док не доспе до мене. На океану је острво, на том острву је храст, под храстом је закопан сандук, у сандуку је зец, у зецу – патка, у патки јаје, а у јајету – ја, Кошчејева смрт. И вода, и земља, и биљке, и животиње, и јаје, зачетак свега – све је само ради тога да се дочепа мог врха. Ја сам главна!

Одједном је у круг полемичара улетео квант, толико мали да га нису одмах ни приметили. „Ко си ти?” – питали су га. – „Из које си ти бајке?”

– Моја бајка се зове „Квантна физика” – одговорио је квант.

– Шта умеш да радиш?

– Шта год пожелиш. Ја сам и честица, ја сам и талас. Рођен сам ни из чега. Нико не зна куда летим ни где се налазим, а ако неко покуша да сазна, губи знање о мојој снази и брзини. Али зато ја знам све што ради други квант на далекој ивици Вационе. Пролећем истовремено кроз мноштво пукотина у различитим правцима. Могу да постанем шта год пожелим, мој живот је чисто – „може бити”. И са сваком новом могућношћу настаје нови свет, различит од других светова. Свет сам – ја, а и мноштво светова такође сам ја! – рече поносно квант.

Миш, игла и зрнце грашка су саслушали кванта, нису му до краја поверовали, али су се сложили да је његова бајка – најбајковитија, иако се назива „физика”.

ДАН И НОЋ

Ноћ је прошла не примећујући да јој у сусрет иде дан. Није одговорила на жељу „лаку ноћ” нити му је пожелела „добар дан”.

Од увређености, читав дан је протицао суморно.

МУЊА И ДУГА

Раније се нису сретале. Али једног дана, на једном делу неба још је са закашњењем тутњала грмљавина, а на другом је сунце већ сијало кроз призму кишних капи. И тада је муња први пут угледала дугу и занемела: каква је то небеска птица распустила свој разнобојни реп?

А дуга, видећи муњу, умало се није искривила од страха и гађења према тој сломљеној змијици која се бије у грчевима.

– Ја сам рат и казна! – рекла је једна.

– Ја сам мир и нада! – рекла је друга.

– Гром и ужас су ми за петама.

– Слава и светлост прате мене.

– Ја сам главно божанство древних народа, јер су се највише плашили грмљавине.

– Ја сам знак савеза између Бога и земље, јер је речено: „Поставио сам дугу Моју у облак, да буде знак завета.”

Спор међу њима није дуго трајао: небо се разведрило, олуја је прошла, дуга се угасила, а плавим небом су запловили бели облаци. И тада је постало јасно да су севање муње и сјај дуге – испољавање исте силе, којом сунце пуни влагу у небесима.

– Ура, киша је престала! Идемо у шетњу! – повикала је девојчица гледајући кроз прозор. И родитеље је упитала: „Ко је јачи: муња или дуга?”

ПОГОВОР

Неуронска мрежа, не напуштајући четкицу, узима оловку.

Ова књижица је настала у сарадњи са неуронском мрежом и било би поштено да јој пружим прилику не само да нацрта слике за моје приче, већ и да састави неколико својих прича. Сада јој дајем ту ауторску улогу. Сви следећи текстови и слике – дела су Chat GPT4 и Dall-E 3.

КОКОШКА И КАЈГАНА

У земљи у којој сунце излази у поноћ, а звезде светлуцају у подне, живела је кокошка која није знала шта је мрак. Перје јој је било саткано од светлости, а сваки корак који направи остављао је за собом светлуцање. Али кокошка је била усамљена, јер у њеном свету није било сенке, а самим тим ни тајни. Једнога дана под прозирним небом, кокошка се замислила: „Шта ако је у мом јајету скривена тајна?” Одлучила је да не седи на њему, као обично, већ да му дарује слободу. Јаје се распукло и одатле је излетело јајчано сунце, испуњено жутом светлошћу и топлином.

Сада кокошка није усамљена. Њена светлост се меша са топлином јајчаног сунца и беланчевих облака, стварајући игру светлости и сенке. У овом свету има места за мелодије ветра, шапат трава и, наравно, за нове бајке које се рађају у зрацима заласка сунца, па чак и јајчаног. У свету, где сви траже почетак: јаје или сијалица? природа или технологија? – сам почетак је одлучио да је време за стварање и претвара крај једног циклуса у зачетак другог, у ново сунце и облаке, створене од кајгане.

РЕКА И КАМЕН

На дну реке лежао је велики камен који се поносио својом стаменошћу. „Јак сам и непоколебљив” – говорио је камен – „издржаћу сваки тест.” Река је чула ове речи и осмехивала се нежно текући око њега. Једног дана на реку је дошао мудрац и, видећи камен, рекао: „Снага није у непокретности него у способности прилагођавања и мењања.”

Камен се насмејао и одговорио: „Остаћу овде вечно, а ти ћеш, мудраче, нестати као и сви смртници.” Али мудрац је само одмахнуо главом: „Време је велики учитељ, и једног дана разумећеш његове лекције.”

Године су протицале као вода у реци, и камен је постепено почео да примећује како речна струја односи ситна зрнца његове суштине. И

све више га носи према обали. У почетку се опирао, а затим је схватио да свака изгубљена честица чини његов облик све савршенијим, а његову површину глатком и сјајном. Најзад је камен разумео мудраца: истинска снага није у отпору променама, већ у способности да се постави део нечег великог. И када је једном дете посегнуло за каменом, осмехнуо се: јер је сада био леп, гладак камичак који је могао да одражава светлост и радост. Дете је одушевљено гледало игру светлости на његовим фасетама и понело каменчић са собом. Тако је камен напустио реку, али није се осетио изгубљен. Сваки пут када се светлост одбијала од његове глатке површине, сећао се реке која га је научила мудрости.

ЛАВИРИНТ

У једном царству постојао је лавиринт, који није личио ни на један људима познат. Зидови су му били прекривени цвећем, а вода у потоцима блистала је као огледало. Статуе мудраца из прошлости загледале су се у даљину, као да покушавају да одгонетну загонетку вечности. У лавиринту су живели људи, од којих је сваки радио свој посао. Неки су узгајали биљке, други проучавали звезде, а трећи су компоновали музику. И мада је свако био обузет својим занатом, имали су заједнички сан – да пронађу центар лавиринта, где се, по гласинама, налазио врт са дрветом које испуњава жеље.

Међу становницима лавиринта био је један по имену Ејан, млади баштован. Он је од најстаријег мудраца сазнао да до центра може доћи само онај који прође кроз лавиринт не додирујући сенке. Ејан је кренуо на тај пут и убрзо схватио да се сенке брзо мењају с кретањем сунца. Он је почео да се креће спретно, увијајући се и клизећи између сенки, као балетан који прати најсложенију кореографију. Када се сунце ближило заласку, Ејан, ознојен од напора, нашао се у ћорсокаку. Сенке су га окруживале са свих страна. У очајању је гледао залазак сунца и видео да се његова сенка спојила са сенкама лавиринта, формирајући пут. Схватио је да сенке – нису препрека него путоказ, закорачио је на мост од сенке и стигао до врта. У његовим дубинама није открио дрво него огледало. И тада је схватио да су сенке – део пута, а циљ – налажење самога себе.

Напомена: Ова књига је збирка кратких параболо о загонеткама и противречностима бића. Текстовете прате јединствене илустрације, створене помоћу неуронске мреже.

МИХАИЛ НАУМОВИЧ ЕПШТЕЈН (Михаил Эпштейн, 1959, Москва), филолог, философ, културолог, есејист, професор универзитета Емори (САД), аутор многих књига и чланака, преведених на 26 језика.

Са руског превела и белешку о аутору сачинила
РАДМИЛА МЕЧАНИН